

KONULAR

1. Değerler ve Değerlerin Kaynağı
2. Gençlerin Kişilik Gelişiminde Değerlerin Yeri ve Önemi
3. Temel Değerler
4. Kur'an'dan Mesajlar: İsrâ Suresi 23-29. Ayetler

1. DEĞERLER VE DEĞERLERİN KAYNAĞI

Değer kavramı

Değer, bir milletin sahip olduğu kültürel, ekonomik ve bilimsel unsurlarını kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünüdür. Değerleri maddi ve manevi olarak sınıflandırmak mümkündür. **Maddi değerler** bir toplumun kültürel, tarihî ve bilimsel ürünlerini içerir. Bir topluma ait binalar, giysiler, araç gereçler bu tür değerlere örnektir. **Manevi değerler** ise bir toplumda insanlar arasında benimsenmiş ve yaşatılmakta olan duygu, düşünce ve davranışlara verilen kıymeti ifade eder. Bir toplumun gelenek, örf, adet ve inançları; duygu, düşünce ve davranışları manevi değerlere örnektir. Değerler, toplumda övülen ve teşvik edilen davranışları belirler. Maddi ve manevi değerler kültürü meydana getirir.

Kültürümüzün bazı öğeleri hem maddi hem de manevi değerleri bünyesinde barındırır. Örneğin; tarihî camiler mimari eser olarak maddi, dinî bir yapı olarak manevi değer taşımaktadır. Değerlere ahlak, din ve sanat farklı açılardan yaklaşır. Ahlak, değerleri iyilik ve kötülük; din, helal ve haram; sanat ise güzellik ve çirkinlik kavramlarıyla ele alır. Değerler, konusuna göre; ahlaki, dinî, sanatsal değerler olarak da sınıflandırılabilir. Bir duygu, düşünce ve davranış; ahlaki, sanatsal ve dinî açıdan farklı kavramlarla ifade edilir. Değerler ahlaki açıdan iyi ve kötü, sanatsal açıdan güzel ve çirkin, dinî açıdan helal ve haram kavramlarıyla tanımlanır.

Değer kategorisi	Örneği
Maddi ve fiziksel	Sağlık, rahatlık, fiziki güvenlik
Ekonomik	Üreticilik
Ahlaki	Dürüstlük, hakkaniyet
Sosyal	Yardımsızlık, nezaket
Siyasal	Özgürlük, adalet
Estetik	Güzellik, simetri
Dinî	Dindarlık, helal, haram
Millî	Vatan sevgisi, bağımsızlık
Entelektüel	Zekâ, bilimsellik
Duygusal	Sevgi, empati

Değerlerin oluşum süreci

İnsan, kabul edilmiş değerlerin olduğu bir ailede ve bir toplumda dünyaya gelir. İçerisinde doğduğu toplumun dinî, ahlaki ve hukuki değerlerini fark eder ve kişiliği bu değerler etrafında oluşur. Kişide değer oluşumu ilk olarak ailede başlar. Değer anlayışını etkileyen diğer unsurlar ise kişinin karakter özellikleri, yaşadığı sosyal çevre, toplum ve aldığı eğitimidir. Değerlerin oluşumunda en önemli unsur ise önce ailesinin sonra kendisinin benimsediği dindir.

Değerlerin oluşumunda dinin etkisi

Değerlerin beslendiği en önemli kaynak dindir. Din, emir ve yasaklarıyla, ortaya koyduğu ölçülerle insanlar arası ilişkileri düzenler. İnsanlar arası ilişkilerde ve kişinin toplumla ilişkisinde önemli bir etkiye sahiptir. İslamiyet, öngördüğü değer ve kurullarla bireyi ahlaki yönden geliştirip erdemli bir insan yapmaya çalışır. Allah rızasını kazanmayı amaç edinmiş kişi, dinin ahlak ilkelerine uyması gerektiğini bilir. Kişi, inancının gereği olarak ahlaki prensiplere uygun davranınca değerleri de üst seviyede benimsemiş ve yaşamış olur.

İnsanın yaratılışına ve ihtiyaçlarına göre düzenlenen dinî ilkeler kişinin; akrabayı gözetmek, misafire ikramda bulunmak, söz ve davranışlarında hakkı gözetmek ve ihtiyaç sahiplerinin yardımına koşmak gibi değerlere hayatında yer verir. Din, bireyin ve toplumun değer yargılarını da şekillendirir. Böylece din, kişinin düşünce dünyasına ve pratik hayatına da değer katar.

Din; dürüstlük, sorumluluk, adalet gibi ahlaki değerleri öğütleyerek insanı iyiliğe yöneltir. İyi insanın sahip olduğu değerlerde dinin etkisi açıkça görülür.

Değerlerin Oluşumunda Örf ve Âdetlerin Etkisi

Yasalarla belirlenmemiş olmakla birlikte, toplumun benimseyerek kendiliğinden uyduğu kurallar, değerler, uygulamalar ve anlayışlara **örf** denir. İnsanların öteden beri yapageldikleri, alışkanlık haline getirdikleri davranışlara da **âdet** denir.

Örf ve âdetler bir toplumun duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını belirleyen yazısız kural ve uygulamalardır. Her toplumun ya da ulusun kendine has örf ve âdetleri vardır. Örf ve âdetlerin oluşmasında dinin etkisi büyüktür.

Bir ulusun İslam öncesi dönemden kalan örf ve âdetleri İslam'ın ruhuna, değerler sistemine uygun ise reddedilmez. Türklerin İslamiyet öncesi örfünde var olan, bazı şeyleri uğursuz kabul etmek şeklindeki anlayış, İslam ile bağdaşmadığı için reddedilmiştir.

Tarihî süreç içerisinde oluşan örf ve âdetlerin ortaya çıkmasında pek çok faktör etkilidir.

Din, örf ve âdetlerin oluşmasında en önemli faktördür. Bu nedenle kültürümüzdeki birçok uygulama dinden etkilenmiştir.

Ad koyma, sünnet, mevlit, cenaze, nişan ve evlilik merasimleri ile bayram, taziye ve hasta ziyaretleri gibi uygulamalar kültürümüzün bir ögesi olmakla beraber kaynağını büyük ölçüde dinden almaktadır. Ayrıca toplumumuz anne ve babaya saygılı olmak, selamlaşmak, akrabayı ziyaret etmek ve vatanını korumak gibi değerlere hem örfünün hem de dininin gereği olarak hayatında yer verir. Örf ve âdetler toplumu bir arada tutan unsurlardandır. Din de bu beraberliği pekiştirir.

İslam dini, dinin esaslarına aykırı olmamak şartıyla kültürümüzün bir parçası olan örf ve âdetleri benimseyip yaşatmak konusunda kişiyi serbest bırakır. Bununla birlikte kan davası gütmek, evlendirilen kız için başlık parası istemek, türbeye adak adamak, dileğinin gerçekleşmesi için ağaç vb. nesnelere çaput bağlamak gibi batıl inanış ve uygulamalar dinin reddettiği uygulamalardır.

Ahlaki değerlerin dinle ilişkisi

Ahlak, kişinin huy ve tabiatı demektir. Genel anlamıyla ahlak, insanların davranışlarını, eylemlerini ve birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen kurallardır. Din ve ahlaki değerler arasında yakın bir ilişki vardır.

Din, kişiden inanç esaslarını kabul etmesinin yanında erdemli davranışlarda bulunmasını da ister.

Ahlaken iyiye yönelme çabasına **erdem** denir. Erdemli insan söz, düşünce ve eylemlerinde bir bütün olarak iyiye yönelir. İslam dini de kişinin söz, düşünce ve davranışlarında kendi iradesiyle iyiliği arzulayan bir insan olmasını amaçlar.

Güzel ahlak sahibi insanın en önemli özelliklerinden biri taşıdığı sorumluluk duygusudur. İnsan, akıl ve irade sahibi bir varlık olduğundan eylemlerinden sorumludur. Ahiret inancı da insanın sorumluluğunu hatırlatır. Kur'an'da Yüce Allah "**Sizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülükten sakındıran bir topluluk bulunsun.**" (Âl-i İmrân suresi, 104. ayet.) ayetiyle, Müslümanları **Emr-i bi'l ma'rûf ve nehy-i anil münker** ile sorumlu tutmuştur. Maruf; yardımseverlik, iyi niyetli olmak, yoksulu gözetmek ve benzeri pek çok iyiliğin genel adıdır. Münker ise; yalan söylemek, kırıncı olmak ve benzeri pek çok kötülüğün adıdır.

2. GENÇLERİN KİŞİLİK GELİŞİMİNDE DEĞERLERİN YERİ VE ÖNEMİ

İnsanın kendine özgü duygu, düşünce ve davranışlarının toplamına **kişilik** denir. Kişilik, mizaç ve karakter kavramlarıyla ele alınır. **Mizaç**, kişinin doğuştan getirdiği duygusal ve psikolojik yönünü ifade ederken; **karakter**, insanın içinde bulunduğu toplumun ahlak anlayışı ve değerler sistemine uygun bir davranış tarzını benimsemesine denir. İnsanın kişiliğinin gelişmesinde, benimsediği değerler en önemli

etkendir. Mesela, insanların birbirine güvendiği bir toplumda büyüyen bir kişi doğal olarak başkalarına güvenirken, rekabetçi bir toplumda büyüyen bir kişi başkalarına güvenmez ve onları rakip olarak görür. Bireyin benimsediği dinin ahlaki değerleri onu iyiye yönlendirerek, kişilik gelişimine ciddi anlamda katkı yapmış olur.

İslam dini bireye öğütlediği ahlaki ilkelerle, kişilik gelişimine olumlu yönde etki eden mesajlar içerir. Kur'an-ı Kerim'de "**Şüphesiz Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder; çirkin işleri, kötülüğü ve taşkınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt verir.**" buyrulur. İslam dininin kişiyi iyiye ve güzele yönlendiren öğütleri vurgulanmıştır.

İnsan, hayatını anlamlandıran değerlerle ilk olarak ailede karşılaşır. İslam anne babaya çocuklarına ahlaki değerleri kazandırma sorumluluğu yükler. Bu konuda Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Hiçbir baba, evladına güzel terbiyeden daha üstün bir hediye vermemiştir."

Gençlerin kişilik gelişiminde ailenin yanında çevrenin etkisi de önemlidir. Gençlik döneminde eğitim kurumları, iletişim araçları, arkadaşlık ilişkileri değerlerin kazanılması açısından belirleyici bir role sahiptir. Dolayısıyla arkadaş seçimine dikkat edilmesi gerekir. Yüce Allah "**Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun.**" buyurur. Hz. Muhammed

(s.a.v.) de "*Kişi dostunun dini üzeredir. Bu yüzden her biriniz, kiminle dostluk ettiğine dikkat etsin.*" sözüyle, değerlerin aktarımında arkadaşlığın önemine işaret etmiştir.

Kişinin kendi değerleri ile eylemleri arasında ilişki kurabilmenin önemi

İnançlar ve değerler sadece düşünce boyutunda ele alınamaz. Bunların uygulama ve davranışlara da yansımaları beklenir. Dürüstlüğü prensip olarak kabul eden bir kişinin sözleri ve eylemleri buna uygun olmak zorundadır. Aksi takdirde bir çelişki ortaya çıkar. Bu da değerlerin aşınmasına sebep olur.

"Sana emredildiği şekilde dosdoğru ol!" (Hûd Suresi, 112. ayet.) ayeti, inanç ve eylemin birlikte yaşandığı zaman bir anlam ifade ettiğini ortaya koyar.

Dinî değerler insanın yaratılışına ve tabiatına uygundur. İbadetler ve ahlaki sorumluluklar kişiyi erdemli bir birey seviyesine yükseltmek için yapılan, derin anlamlar taşıyan eylemlerdir. Dinin amacı; yaratılış gayesini bilen, düşünceleri ve davranışları iyilikten yana şekillenen, insan onuruna uygun yaşayan bireyler yetiştirmektir. İslam'a göre iyi bir Müslüman, insani değerleri doğru anlayarak üst seviyede uygulayan kişidir.

3. TEMEL DEĞERLER

Adalet, hikmet, iffet ve şecaat bütün ahlak anlayışlarında temel erdemler olarak kabul edilmektedir. Ancak bu temel erdemler en kapsamlı içeriğine Kur'an-ı Kerim ve hadislerle ulaşılmış, Müslüman toplumlarda en önemli değerler hâline gelmiştir.

Adalet

Adalet, karakter özelliği olarak dengeli olmak ve aşırılıktan uzaklaşıp her şeye hakkını vermek anlamlarını içerir. Yüce Allah bu karaktere sahip olan bireyleri sevdiğini "**...Allah, adaletli davrananları sever.**" ayetiyle bildirmektedir. Herhangi bir sebeple kin tutarak adaletsizlik yapmayı "**Ey iman edenler! Allah için hakkı titizlikle ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluma olan kininiz sizi adaletsizliğe itmesin. Adil olun. Bu, Allah'a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır...**" ayetiyle yasaklamıştır.

Doğruluk, eşitlik, denklik, denge, gerçeğe uygun hükmetme, doğru yolu izleme, dürüstlük, tarafsızlık gibi anlamlara gelen adalet, sosyal yapıyı şekillendiren temel değerlerdendir.

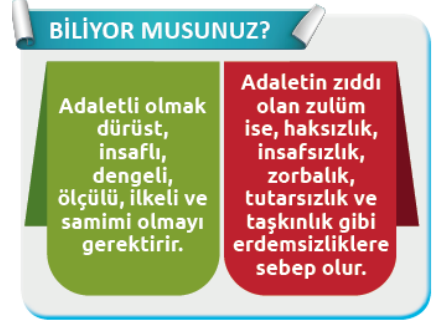
Adaleti daha iyi anlayabilmek için, zıddı olan zulüm kavramını da bilmek gerekir. Adalet, bir şeyi olması gereken yere koymak, zulüm ise olması gereken yere koymamaktır. Zulüm aynı zamanda haksızlık ve zorbalık etmek gibi anlamlara da gelir. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de "**Zulmedenlere meyletmeyin.**"

Yoksa size de ateş dokunur. Sizin Allah'tan başka dostunuz yoktur. Sonra size yardım da edilmez.” buyurarak zalimlere taraftar olmayı hatta kalben meyletmeyi de yasaklamıştır.

Adil insan:

Herkesin hakkını gözetir, hak sahibine hakkını verir.
Her durumda haklı olanın yanında yer alır. Güçlü de olsa haksıza karşı durur.
Herkesi layık olduğu şekilde davranır. İşi ehline verir.
Ölçü ve tartıyı dürüstçe, dosdoğru yapar.
Kendi ve yakınları aleyhine de olsa şahitliğini adaletle yapar, gerçekleri çarpıtmaz.
Aldatmaz, kandırmaz, ihanet etmez.

Hikmet

Bilgelik, yerindelik, isabet etmek ve uygunluk anlamlarına gelen hikmet temel değerlerden biridir. İnsanın Allah'ı (c.c.) gereği gibi bilmesi ve kişiyi cahilce davranışlar yapmaktan alıkoyması sebebiyle bilgelik olarak da anlamlandırılmıştır. Peygamberimiz bir hadisinde hikmet kelimesini Müslümanların işine yarayan her türlü faydalı bilgi ve söz anlamında kullanmıştır. Hikmet kavramının, fıkıh, adalet ve ilim kavramlarıyla yakından ilgisi vardır. Hikmet, derin anlayış sahibi olma, dinin inceliklerini bilme anlamı bakımından fıkıh kavramıyla alakalıdır. Her şeyi yerli yerine koyma anlamı yönünden adalet kavramıyla, bilmek manası açısından da ilim kavramıyla ilişkilidir.

Yüce Allah bir ayette; **“O, ümmilere, içlerinden, kendilerine ayetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderendir...”** buyurarak Hz.

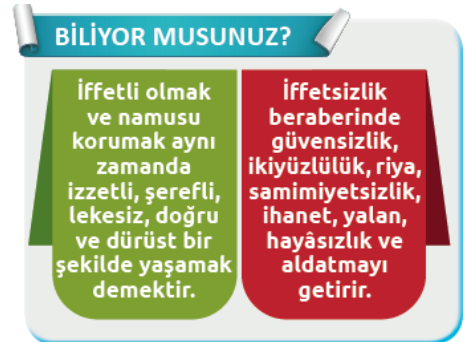
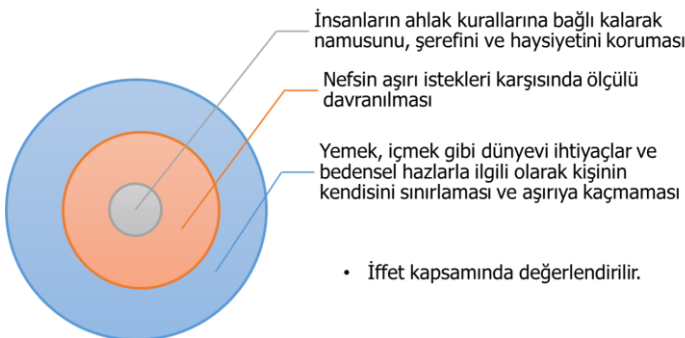
Peygamberin vazifelerinden birinin de hikmeti öğretmek olduğunu bildirmiştir. İslam âlimlerine göre hikmet Kur'an-ı Kerim'i ve sünneti doğru anlama kabiliyeti olarak da anlaşılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de nübüvvet ve peygamberlik anlamlarına gelen hikmet; gerçeği açıklayan, şüpheyi gideren kesin delil, kanıt yerine de kullanılmaktadır. Örneğin bir ayette Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **“(Ey Muhammed!) Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır...”**

Hikmet kişinin doğru davranışı bilmesini ve uygulamasını ifade eder. Hikmet sahibi insan düşünce ve eylemde dengeyi yakalayabilir ve aşırılıklardan uzaklaşır.

İffet

İffet haramdan uzak durma, kötü söz ve işlerden kaçınma anlamlarına gelir. İslam dininin önem verdiği değerlerden biri olan iffetin çeşitli boyutları bulunmaktadır. İffet kelimesi Kur'an-ı Kerim'de gözü ve gönlü tok olma anlamında da kullanılmıştır.

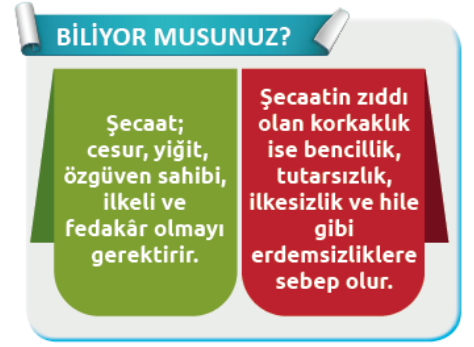
Yüce Allah Kur'an'da, **“Mümin erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar... Mü'min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar...”** buyurarak iffetli olmayı kadın erkek herkese emretmiştir. İffet daha çok nikâh ve aile kavramıyla

birlikte değerlendirilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de iffeti korumanın yollarından biri olarak evlilik kurumu gösterilmiş ve **"Evlenmeye güçleri yetmeyenler de Allah kendilerini lütfuyla zengin edinceye kadar iffetlerini korusunlar..."** buyrulmuştur. Evlenmediği hâlde iffetini koruyan Hz. Meryem'i ise şu ayetle örnek göstermiştir: **"... O iffetini çok iyi korumuştur, biz de ona ruhumuzdan üfledik; o, Rabbinin sözlerini ve kitaplarını hep tasdik etti ve o içtenlikle itaat edenlerdendi."**

Şecaat

Şecaat, yiğitlik, kahramanlık, cesaret gibi anlamlara gelmektedir. İslam dini, Müslümanların canlarını, mallarını, namuslarını, vatanlarını ve dinlerini korumak için cesur davranmalarını ister. Örneğin; vatan savunması söz konusu olduğunda korkmadan gerekeni yapmaya çalışmak her bireyin görevidir. Allah (c.c.), Müslümanların cesaretini artıracak ayetler göndermiş ve onlara düşmanla karşılaştıklarında yardım etmiştir. Bir ayette; "Onlar öyle kimselerdir ki, halk kendilerine, 'İnsanlar size karşı ordu toplamışlar, onlardan korkun' dediklerinde, bu söz onların imanını artırdı ve 'Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!' dediler." buyurarak kâfirler karşısında cesur olmalarını sağlamıştır.

Hz. Muhammed (s.a.v), diğer bütün değerlerde olduğu gibi şecaat konusunda da en güzel örnektir. Onun tevhid mücadelesi başlı başına bir cesaret örneğidir. Zulmün hâkim olduğu, kötülerin güçlü olduğu bir dönemde, canı pahasına da olsa, hak olanı söyleyebilmek gerçek yiğitliktir. Ayrıca Hz. Peygamber, müşriklerle yapılan bütün savaşlarda ümmetine liderlik ederek cesaretiyle örnek olmuştur. Hz. Aişe (r.a.) onu anlatırken *"Hz. Peygamber insanların en şecaatlisi, en cömerdi ve en güzeli idi."* demiştir.

Zulmün hâkim olduğu, kötülerin güçlü olduğu bir dönemde, canı pahasına da olsa, hak olanı söyleyebilmek gerçek yiğitliktir.

4. KUR'AN'DAN MESAJLAR

İSRÂ SURESİ 23-29. AYETLER

"Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, anne babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine 'öf!' bile deme, onları azarlama, ikisine de güzel söz söyle. Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger. 'Rabbim! Onlar nasıl küçükken beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster' diyerek dua et. 'Kalplerinizdekini en iyi bilen rabbinizdir. Eğer iyi olursanız bilesiniz ki Allah kendisine yönelenleri başlıyıcıdır. Akrabaya, yoksula ve yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma! 'Çünkü savurganlar şeytanların dostlarıdır. Şeytan da rabbine karşı çok nankördür. Eğer Rabbinden umduğun (beklemek durumunda olduğun) bir rahmet için onların yüzlerine bakamıyorsan, hiç olmazsa kendilerine gönül alıcı bir söz söyle. 'Eli sıkı olma, ölçüsüzce eli açık da olma, sonra kınanacak, kendi kendine hayıflanacak duruma düşersin!'"

23 ve 29. ayetler arasında İslam'ın insan hayatına hâkim kılmak istediği temel ilkeler yer almaktadır:

Allah'tan (c.c.) başkasına kulluk edilmemesi: Tevhid ilkesi

Anne babaya iyi davranmak

Akrabaya ve ihtiyaç sahiplerine iyilik etmek, hayır yapmak

Kişinin kazanç ve servetini sadece kendisine ayırmaması gerektiği

Cimrilikten ve israftan sakınmak

Övülen ve erdem olarak kabul edilen ise cömertliktir.

Mehmet ERDEM
Kartal İMKB M.T. A.L.

mehmeterdem44@yahoo.com
<https://www.mehmeterdem.biz>

